

які ставились перед українським рухом, що не виходили до початку 1918 р. за межі федералізму. Подальших досліджень потребує проблема виникнення та співвідношення з іншими національними структурами українських організацій в різних українських регіонах. Не менш важливим є і детальніше вивчення питання еволюції політичних поглядів українських діячів в умовах як піднесення, так і спаду революції.

1. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905 – 1907. 1917 – 1922. – М., 1997.
2. Хаген Марк фон. Русско-украинские отношения в первой половине XX в. / Россия-Украина: история взаимоотношений. – М., 1997 / [Електронний ресурс]. www.litopys.org.ua.
3. Миллер А. „Украинский вопрос” в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.). – СПб.: Алетейя, 2000.
4. Миллер А. Россия и русификация Украины в XIX в. / Россия-Украина: история взаимоотношений. – М., 1997 / [Електронний ресурс]. www.litopys.org.ua
5. Миллер А. Империя Романовых и евреи. [Электронный ресурс] / Полит.ру. Публичные люди. www.litopys.org.ua
6. Циунчук Р.А. Государственная дума Российской империи в этноконфессиональном и региональном измерении (1905 – 1917 гг.)/ Аналитик. Теоретический журнал в области философии, социальных и политических наук. // Сетевое электронное издание. – №1(2) от 10 мая 2006 г.
7. Сарбей В.Г. Українське національне відродження XIX ст. / Україна крізь віки. – К., 1998. – Т.9.
8. Грицак Я.Й. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К.: Генеза, 2000.
9. Бурда І.О. Національне питання в Росії 1905 – 1907 рр. (на матеріалах Державної Думи першого та другого скликань) / Автореф. дис...канд. іст. наук. – К., 2004.
10. Державний архів Житомирської області (далі ДАЖО). – Ф. 329. – Оп.1. – Спр.1.
11. ДАЖО. – Ф. 329. – Оп. 1. – Спр. 2.
12. ДАЖО. – Ф. 329. – Оп. – 1. – Спр. – 4.
13. Державний архів Харківської області. – Ф. 969. – Оп. 1. – Спр. 3.

В. Гриськів

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЛЕВОЛОДІНЬ КНЯЗІВСЬКОЇ РОДИНИ ВИШНЕВЕЦЬКИХ

Проблеми землеволодіння і землекористування в середньовічній Україні, формування магнатського землевласництва, традиційно є актуальними. Особливо актуальними ці питання є в наш час, коли ретельно досліджуються всі аспекти історії України. Узвіз читачів пропонується стаття, у якій викладено основні шляхи формування масиву земельних володінь князівської родини Вишневецьких. Адже представники цієї аристократичної фамілії знані не тільки як полководці і воєначальники, а й як умілі адміністратори, невтомні колонізатори нових територій, дбайливі господарники. Метою даної статті є висвітлення процесу формування земельних володінь родини Вишневецьких у межах Великого князівства Литовського (потім – Речі Посполитої) та заходів щодо розширення їхніх земельних володінь. Об'єктом виступає родина Вишневецьких. Предметом дослідження є система землеволодіння та землекористування в XV – XVII ст., що діяла на території Речі Посполитої.

Приступаючи до роботи над даною статтею, ми проглянули великий масив документів, надрукованих у збірниках актів, виданих Київською, Віленською і Санкт-Петербурзькою археографічними комісіями в другій половині XIX – на початку XX ст. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11]. Цінні відомості з питання формування землеволодінь князів Вишневецьких були почерпнуті нами із збірника „Кременецький земський суд: Описи актиових книг XVI-XVII ст.” [12; 13; 14] та праць польських учених К. Несецького [15], К. Стадніцького [16], Ю. Вольфа [17], З. Радзімінського [18], Ю. Пузини [19], В. Грабенського [20], українських – О. Лазаревського [21], О. Барановича [22], Л. Мельника [23], Л. Войтовича [24], Н. Яковенко [25] та російських – С. Соловйова [26], М. Алекберлі [27] тощо.

Початок формування землеволодінь Вишневецьких на Волині слід відносити до першої половини XV століття – часу діяльності родоначальника цієї династії князя Федора Корибутовича Несвіцького [28].

Староста подільський, кременецький і брацлавський, князь Федір Корибутович Несвіцький (помер бл. 1442 р.) входив до найближчого оточення великого князя литовського Свидригайла Ольгердовича. Володів Вінницькою, Збарзькою і Хмельницькою волостями, які очевидно отримав від свого батька, колишнього сіверського князя Корибута-Дмитра Ольгердовича [6, 18-19]. Також князь Федір володів Сокильцем. Це володіння він отримав за військові заслуги. Традиційно вважається засновником Вінниці, Збаража, Вишнівця [15, 348]. Під час міжусобної війни у Великому князівстві Литовському між князями Свидригайлом Ольгердовичем і Зигмунтом Кейстутовичем, намагаючись зберегти свої володіння, часто змінював політичну орієнтацію.

Актом від 7 вересня 1434 р. Федько Несвіцький визнає зверхність польського короля Владислава-Ягайла. Федько піддається королю разом із своїми містами Кременцем і Брацлавом за умови, що останній залишить ці міста із волостю у його володінні, а якщо ні – він вважатиме себе вільним від присяги [6, 18-19]. Цей факт свідчить про те, що князь Федір був переконаний – він має право на ці землі, оскільки вони належали його батькові. Що ж стосується Збаража, то з 1442 р. (Несвізького вже не було в живих) це місто отримав боярин Дениско Мукосійович від великого князя литовського Казимира [18, 11]. Після смерті Дениска Збараж отримав син Федора Корибутовича – Василь, князь збарзький [17, 276]. Звідси висновок: король польський і великий князь литовський Казимир Ягеллончик, який повернув збарзькі володіння синові Федька, не сумнівався в тому, що на ці землі мають право саме Корибутовичі – Несвіцькі.

Отже, перший масив земельних володінь, з якого почала формуватися знаменита „Вишневещина” – це волинські і подільські землі князя Федька Несвіцького, які дісталися йому, згідно зі спадковим правом, від батька, а також від великого князя литовського за військові заслуги.

Князь Василь Федорович помер перед 1463 р., залишивши трьох синів: Василя, Семена та Солтана, які після смерті батька вчинили поділ успадкованих володінь. Князь Василь Васильович успадкував Збараж і села Янковці, Івачів Нижній та ін., Семен – Колодин і села Черняхів, Івачів Верхній, а Солтан – Вишнівець, Городок, Олексинець, Манів та інші маєтки у Кременецькому повіті. Солтан вперше іменується князем Вишневецьким. Він не мав синів, тому після його смерті вищевказаними маєтками спільно володіли брати Василь і Семен Васильовичі. Після смерті князя Василя всі землі Солтана захопив Семен, внаслідок чого на нього поскаржився його племінник Михайло (помер близько 1517 р.), старший син князя Василя Васильовича [17, 606].

Перша згадка про Михайла відноситься до 1458 р. Грамотою від 29 грудня

волинський князь Свидригайло надав князю Михайлу Васильовичу ряд маєтків в Луцькому повіті [1, 18]. Щоправда, тут явно міститься помилка, яку помітив іще польський історик граф Казимир Стадніцький [16, 17]. Свидригайло Ольгердович помер 1452 р. Оскільки другого князя Михайла Васильовича на той час на Волині не було, тут напрошуються лише два висновки – або на грамоті невірно проставлена дата, або (що, на нашу думку, більш імовірно), цей документ підроблений з метою узаконення володіння луцькими маєтками родиною Вишневецьких.

Отже, з другої половини XV ст. володіння князів Вишневецьких виходять за межі Кременецького повіту.

1475 р., у відповідь на вже згадану скаргу князя Михайла, король Казимир IV поділив уділ князя Солтана Васильовича на дві рівні частини. Брат Солтана князь Семен Васильович отримав Манів з селами і Лопушну, а племінник Михайло Васильович – місто Вишнівець і села Олексинець, Островець, Тараж та ін. [17, 606]. На той час Вишнівець був значним містом, яке згадується вже у 1434-1463 рр. Воно стає родовим гніздом князівської родини Несвіцьких, яка з того часу мненується родиною Вишневецьких, натомість Збараж відійшов до князів Збаразьких – іншої гілки нащадків Федора Корибутовича.

1514 р. польський король Зигмунт I дожиттєво надав князеві Михайлові Васильовичу Брагінську волость на півночі Київського воєводства (тепер – Білорусь) [24, 165].

Основу багатства Вишневецьких становили їхні земельні володіння. Збільшення маєтностей Вишневецьких сприяло зміцненню їхнього соціального статусу і накопиченню багатств. Після смерті князя Михайла Васильовича Вишневецького і Збаразького, володіння Вишневецьких у Волинському воєводстві продовжують розширяться. Найстарший з його синів, староста єйшицький, ворнянський, пропойський і чечерський, князь Іван Михайлович Вишневецький (помер 1542 р.) за вірну службу отримує від короля Зигмунта I від 15 червня 1511 р. привілей на містечко Перемиль в Луцькому повіті [1, 44-46]. 22 грудня 1522 р. князь Іван Михайлович Вишневецький отримав привілей на пуцу в Переломському повіті (поблизу Гродно у Білорусії). 1532 р. король Зигмунт I надав князю Олександру Михайловичу Вишневецькому (помер 1555 р.) в пожиттєве володіння замок Річицу (знову-таки білоруські землі) з усіма податками і доходами з річицької волості [5, 5-6]. А племінник князя Олександра Костянтин Іванович (помер 1574 р.), 1567 р. отримав привілей на маєток Горинку [17, 569] за військові заслуги під час Лівонської війни (1558-1583 рр.), де брав участь у битві під Чашниками, в якій було розгромлене московське військо на чолі з воєводою Серебряним [15, 558].

Як бачимо, на першу половину XVI ст. Вишневецькі уже мали значні земельні володіння за межами Волині, а саме – у Білорусії.

Троє синів князя Олександра – Михайло, Максим і Олександр 1559 р. отримали привілей на Брагін [17, 555-556]. Це місто остаточно переходить до рук Вишневецьких. Окрім маєтностей у Білорусії, продовжували збільшуватися володіння Вишневецьких на Волині. На час ревізії волинських замків 1545 р. князь Олександр Михайлович Вишневецький володів маєтками Мишовим і Дривиним, а в 1546 р. Устилугом і Язовим [17, 555].

Географію володінь Вишневецьких у XVI столітті чітко видно при розгляді акту розподілу маєтностей від 5 січня 1593 року між чотирма доньками Андрія Вишневецького – Ганною, Олександрою, Софією і Гальшкою. Згідно з цим документом родині Вишневецьких належали маєтки у Володимирському,

Кременецькому, Луцькому повітах Волинського воєводства, Лідському повіті Віленського воєводства (Литва), Ошмянському, Гродненському, Мінському, Новогрудському, Оршанському повітах у Білорусії – Новогородоцьке, Мінське і Вітебське воєводства [10, 246-248].

Продовжували збільшуватися володіння Вишневецьких на Волині і Поділлі. Князь Януш Костянтинович Вишневецький (1598-1636 рр.), староста кременецький, володів 628 димами у Володимирському і Кременецькому повітах Волинського воєводства [22, 142]. 1631 року помер останній із родини Збараських – князь Єжі, каштелян краківський. Землі Збараських – Збаражчина, Немирівщина, Бершадщина тощо, перейшли до їхніх найближчих родичів – Вишневецьких [17, 572].

В першій половині XVII ст. польські королі продовжували роздавати земельні пожалування магнатам і шляхті. Землі на берегах Дніпра отримували і князі Вишневецькі. „Ми нинішнім привілеєм нашим даємо і в непорушне користування жалуємо названого Костянтина Вишневецького вище іменованим староством Черкаським з містечками Боровицею, Голтвою, Кропивною та з іншими слободами, хуторами, селами, висілками...”, записано в привілеї короля Зигмунта III князю Костянтину Костянтиновичу Вишневецькому від 29 вересня 1620 р. [27, 39]. Взамін за щедрі пожалування Вишневецькі зобов'язані були захищати прикордонні українські землі від татар. З цим вони досить успішно справлялися, оскільки мали бажання залишити надані дожиттєво володіння у руках нащадків. На наданих їм землях Вишневецькі закладали містечка, випрошуючи для них у короля магдебурзьке право. Подібним чином, завдяки князям Вишневецьким, отримали магдебурзьке право засновані ними міста Корсунь, Чигирин, Олександрів на р. Сулі, Лубни, Пирятин, Мошни [5, 240; 17, 560; 27, 47; 23, 104; 4, 297; 5, 258].

Окрім пожалувань за службу великому князю литовському, маєтки потрапляли до рук князів Вишневецьких шляхом купівлі їх у сусідів. Так, для прикладу, 1598 р. князь Костянтин Вишневецький купив у князя Юрія Чарторийського села Підгайці, Янківці, Кушлини і Кудлаївку у Кременецькому повіті [12, с. 192].

Третій шлях збільшення земельних володінь (окрім купівлі і отримання маєтків за заслуги), яким ішли Вишневецькі – це самовільне захоплення сусідських земель шляхом наїздів. Перша задокументована згадка про напади Вишневецьких на володіння сусідніх землевласників відноситься до 1539 р. Так, 19 травня 1539 р. на князя Івана Вишневецького подав до суду князь Олександр Каширський через кривду, котру тому завдали він сам і піддані його перемильського маєтку. Цього разу суперечку було вирішено мирним шляхом. 19 серпня 1540 р. Іван Михайлович передав князеві Каширському половину Перемиля, отримавши за це третину маєтку Деречин з околицями [17, 564].

Захоплення земель сусідів було звичною справою того часу. Так, 1559 р. князь Костянтин Іванович Вишневецький захопив у панів Чолганських ряд сіл у Кременецькому повіті [12, 40].

10 червня 1565 р. зем'яни Кременецького повіту Дмитро, Савин і Антон Гневошевичі-Словицькі подали луцькому підстарості скаргу на князів Михайла, Максима і Олександра Олександровичів Вишневецьких за те, що в 1557-1564 рр. ті самовільно заснували на їхніх лановецьких землях чотири села – Кусківці, Корначівку, Новосілку і Заруддя. Олександр також вчинив наїзд на їхні маєтки Ланівці, Забужани і Оршківці. В результаті мешканці цих сіл були покалічені і побиті, семеро з них були схоплені людьми Вишневецького, решта селян розбіглася, а їхнє майно було пограбоване [3, 52].

Андрій (помер 1584 р.), син князя Івана Михайловича, володіючи обширними землями, здійснивав наїзди на землі сусідів. В 1575 р. він зібравши своїх слуг, бояр та селян і озброївши їх вогнепальною зброєю, наїхав на села Поридуби і Селище (Ковельська волость). Це були маєтки відомого князя Курбського, який після втечі з Москви до Речі Посполитої отримав землі на Волині [26, 151].

1603 р. на князів Михайла і Юрія Вишневецьких подали до суду пани Олександр і Юрій Ближинські за привласнення сіл Лопушня і Пахинка у Кременецькому повіті [14, с. 122].

1607 р. дружина саноцького старости Стефана Мнішка подала до суду на князя Костянтина Вишневецького за привласнення маєтків в м. Залозець і селах Підлісок, Нетопинець, Красівка та ін. [14, с. 166-167].

Взагалі, актові книги Кременецького земського суду (XVI-XVII ст.) рясніють записами про захоплення князями Вишневецькими сусідських земель, наїзди на чужі маєтки тощо [12, с. 112, 146-147, 151; 13, с. 31, 224, 260-262; 14, с. 77-78]. Щоправда, їхні сусіди відповідали тим же [12, с. 186, 191].

Ще один шлях розширення володінь Вишневецьких – колонізація лівобережних земель. Так, староста черкаський, князь Костянтин Костянтинович захопив Яблунів та Миргород і всі так звані „салетри” – по річках Пселі, Ворсклі, Орелі в „диких полях” під Путивлем, Білгородом, по річках Хоролу й Груні [23, 104].

Овруцький староста князь Михайло Михайлович Вишневецький (помер 1615 р.) першим розпочинає захоплення земель по Сулі як в межах Речі Посполитої, так і за московським кордоном. Так, на московських землях він захоплює міста Лохвицю, Сенчу і багато хуторів, а в межах Речі Посполитої скуповує „пустині” по річках Пселі і Ворсклі [25, 116].

Звичайно, несправедливо приписувати заслуги в колонізації лівобережних українських земель тільки князям Вишневецьким. Вони захоплювали уже заселені українськими селянами і козаками землі в першу чергу, з метою власного збагачення. І в клопотанні щодо надання магдебурзького права містечкам також був свій умисел – власники міст отримували можливість збирати з городян більше різноманітних податків (торгове мито, наприклад). Та незважаючи на це, неможливо заперечити заслуги Вишневецьких в справі збільшення населення Лівобережжя. О. Лазаревський відзначає: „облаштування кількох містечок повинно було приманити сюди населення з правого берега Дніпра, причому населення це шукало зручних по рікам і річкам місця спочатку для вилову бобрів, заведення пасік, облаштування по рікам рибовловних „езів”, а потім для спорудження водяних млинів...” [21, с. 120].

Відомий князь Єремія (Ярема) (1612-1651 рр.), староста овруцький і гадацький, продовжує розширяти задніпровські володіння Вишневецьких. Так, 1643 р. він захопив у городельського старости К. Харлезького Грайворон із селами. 1644 р. відібрав у надвірного маршалка А. Казановського всю Роменську волость, після чого захопив землі над річками Хоролом і Оржицею, де було засновано місто Хорол та кілька десятків сіл і містечок. 1645 р. у вдови чернігівського каштеляна С. Козаковської було забрано села Дорогинку й Володиславівку за р. Удаєм. 1646 р. семитисячний загін Єремії з гарматами захопив у Олександра Конецьпольського Гадяч, Полтаву, Кременчук, Добрик, Краснопілля, Глинськ, Лютеньку, Зіньків, Олесне, Зигмунтов та інші містечка [23, 105].

Таким чином, на середину 40-років XVII ст. князь Єремія, який підписувався як „князь на Вишнівці і Лубнах” [11, 215], воєвода руський (з 1646 р.), зосередив у своїх руках колосальні маєтки на Задніпров’ї по річках Сулі, Пселі, Удаю та

Ворсклі із столицею у Лубнах. Всього тут нараховувалося 56 міст і містечок. На цій території проживало 288 тисяч підданих князя, які щороку сплачували 1 млн 200 тис. злотих чиншу. Яремі Вишневецькому вдалося осадити на Задніпров'ї до 18 округ з підданським населенням понад 4,5 тис. осіб, яке підпорядковувалося слугам-васалам, зобов'язаним, у свою чергу, збройною чи іншою службою князю [25, 252].

За описом 1629 р. князеві Єремії і його дядькові Костянтину належало на Волині 72 поселення, 30 фільварків. За дослідженням О. Барановича, всього на Волині (у Кременецькому повіті) Єремія мав 1170 димів [22, 142]. На Поліссі він володів Брагіним з округою, а на Поділлі містами Немирів, Бершадь, Ладижин з навколишніми селами. До його володінь входив також Збараж, який належав вигаслому роду Збараських. Із Єремією Вишневецьким за обсягом володінь міг хіба що рівнятися князь Домінік Заславський [23, 105].

Після початку Національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького у 1648 р., Вишневецькі втратили свої задніпровські володіння. Син Єремії, майбутній польський король Михайло Вишневецький (1640–1673 рр.) після втрати Лівобережної „Вишневечини” та руйнації правобережних маєтків настільки збіднів, що незадовго перед виборами короля мусив позичити 300 талерів у лотарінзького посла [20, 296].

Хоча Вишневецькі і втратили лівобережні маєтки, у їхніх руках іще залишалися значні земельні володіння. Останні з князів Вишневецьких – краківський каштелян Януш-Антоній (1678 – 1741 рр.), староста пінський, кременецький, осецький тощо [2, 203], і воевода віленський, канцлер і великий гетьман литовський Михайло-Сервасій (1680-1744 рр.), князь на Збаражі і Вишнівці, граф Дольський, Домбровицький і Комарненьський [7, 426], володіли землями на Волині, Поділлі, Київщині і в Білорусії. Після смерті князя Михайла-Сервасія маєтності Вишневецьких перейшли до польських магнатів Замойських [29, 111].

Отже, починаючи з XV ст., родина князів Вишневецьких зосередила у своїх руках значні земельні володіння на Україні, Білорусії, Литві. Як бачимо з вищевикладеного, Вишневецькі розширяли свої володіння шляхом успадкування земель, отримання у посаг дружини, купівлі маєтностей, отримання маєтків від польських королів і великих князів литовських за віддану службу і військові заслуги. Ще одним шляхом здобуття маєтностей була колонізація земель Лівобережної України. Служачи своїй державі і, разом з тим, українському народові, представники князівської родини Вишневецьких, в той же час, різними, вищепереліченими способами розширяли свої володіння. Чим більше той чи інший землевласник мав земель, тим, відповідно, вищий був його статус. Адже і серед князів були бідні, наприклад, родина князів Жижемських, чий представник, князь Семен, служив князю Дмитрові Вишневецькому [28]. І хоча з утворенням Гетьманщини Вишневецькі втратили багато маєтків, особливо на Лівобережжі, а інші були спустошені внаслідок тривалої польсько-української війни, ця князівська родина продовжувала залишатися серед сімей, яким належали обширні землі, а тому і далі відігравала певну роль у політичному житті Речі Посполитої.

1. *Грамоты великих князей литовских в 1390 по 1569 г. / под ред. В. Антоновича и К. Козловского. – К., 1868.*

2. *Архив Юго-Западной России. – К., 1871. – Ч. 1. Т. 4.*

3. *Архив Юго-Западной России. – К., – 1876. – Ч. 6. Т. 1.*

4. *Архив Юго-Западной России. – К., 1905. – Ч. 7. Т. 3.*

5. Архив Юго-Западной России. – К., – 1914. – Ч. 8. Т. 5.
6. Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединенных с ней владений (от 1387 до 1710 года). – Вильно, 1858.
7. Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией для разбора и издания древних актов. – Вильно, 1880. - Т. XI.
8. Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией для разбора и издания древних актов. – Вильно, 1886. - Т. XIII.
9. Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией для разбора и издания древних актов. – Вильно, 1897. - Т. XXIV.
10. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные „Археографическою Коммиссиею”. – Спб., 1863. – Т. I.
11. Акты Московского государства. – Спб., 1894. – Т. II.
12. Кременецкий земский суд: Описи актових книг XVI-XVII ст. / Упор. Л.А. Попова та ін. – К., 1959. – Вип. I.
13. Кременецкий земский суд: Описи актових книг XVI-XVII ст. / Упор. Л.А. Попова та ін. – К., 1965. – Вип. II.
14. Кременецкий земский суд: Описи актових книг XVI-XVII ст. / Упор. Л.А. Попова та ін. – К., 1965. – Вип. III.
15. Niesiecki K. Herbarz Polski. T. IX. – Lipsk, 1842.
16. Stadnicki K. Dodatki i poprawki do dzieBa Bracia WBadySbawa JagieBBY i Olgierd i Kiejstut. – Лвуw, 1873.
17. Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy od konca czternastego wieku. – Warszawa, 1895.
18. RadzimiDski Z.L. W sprawie pochodzenia Fed'ka Niefwizkiego. – Лвуw, 1911.
19. Puzyna J. Korybutowicze Niefwizcy. Moje ostatnie sBowo w odpowiedzi Prof. Semkowiczowi // Miesi'cznik heraldyczny. – Лвуw, 1930. – Т. IX.
20. Грабеньский Вл. История польского народа. – Мн, 2006.
21. Лазаревский А. Лубеничина и князья Вишневецкие // Киевская старина. – К., – 1896. Т. LII.
22. Баранович О. Залюднення України перед Хмельниччиною. Ч. I: Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. – К., 1930.
23. Мельник Л. Князь Ярема Вишневецький. // Київська старовина. – 1994. - №2
24. Войтович Л.В. Генеалогія династії Рюриковичів і Гедеїмовичів / Відп. ред. Я. Д. Ісаєвич. – К., 1992.
25. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993.
26. Соловьев С.М. Чтения и рассказы по истории России. – М., 1989.
27. Алекберли М.А. Борьба украинского народа против турецко-татарской агрессии во второй половине XVI - первой половине XVII веков. - Саратов, 1961.
28. Гриськів В. Князь Федько Несвзький. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. Ред. Проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – Вип. 1. – с. 4-10.
29. Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид. –К., 2001.
30. Любимов С.В. Опыт исторических родословий: Гундоровы, Жижемские, Несвицкие, Зотовы, Остерманы, Сибирские. – Петроград, 1915.